

В. О. Нестеренко

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ТЕАТРАЛЬНИЙ ПРОВУЛОК: ДО ІСТОРІЇ ЗАБУДОВИ, АРХІТЕКТУРИ ТА СОЦІАЛЬНОГО ОБЛИЧЧЯ ВЛАСНИКІВ БУДИНКІВ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ЧАСТИНИ ХАРКОВА НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Статтю присвячено особливостям розвитку міського простору Харкова початку ХХ століття на прикладі провулка Театрального, розташованого в Нагірному районі міста. На основі оціночних листів та довідкових матеріалів зроблено висновки про забудову, інфраструктуру та заселення цього провулка та його зв'язок із загальним розвитком міста.

Ключові слова: міський простір, Харків, урбаністика, забудова, інфраструктура.

В статье рассматриваются особенности развития городского пространства Харькова начала ХХ столетия на примере переулка Театрального, расположенного в Нагорном районе города. На основе “Оценочных листов” и справочных материалов сделаны выводы о застройке, инфраструктуре и заселении выбранного переулка и его связи с общим развитием города.

Ключевые слова: городское пространство, Харьков, урбаністика, застройка, інфраструктура.

The article is devoted to the development of Kharkiv urban space at the beginning of ХХ century on the example of Teatralniy lane. It was situated in the central part of the city. On the base of “Value papers” and reference books the conclusions of building, infrastructure and population on the lane were made. The conclusions were connected with general development of the city.

Key words: urban space, Kharkiv, urban studies, building, infrastructure.

На початку ХХ століття українські міста увійшли в нову стадію розвитку. Її позначено тим, що звичайні городяни й міська еліта усвідомили вартість цінностей, породжених урбанізацією, міським стилем життя, заклали підґрунтя, щоб науково досліджувати історію населених пунктів. Великі міста більше почали придивлятися до європейського досвіду, який вивчала перша кафедра урбаністики, що постала 1907 року в Лондоні. Нові технічні можливості та плюралізм архітектурних стилів остаточно вивільнили уяву жителів та митців щодо забудови міст. Харків не залишився осторонь загальноєвропейських тенденцій, оновлював свій зовнішній вигляд, а нові типи будівель відображали нові суспільні структури, практики повсякденного життя й тенденції розвитку. Сучасний світ переживає нову хвилю урбанізації і тому все більш актуальними в гуманітарних студіях стають сюжети, пов'язані із дослідженням найменших подробиць розвитку історії міського простору.

Окремі питання, пов'язані з нашою темою, розглянуто в загальних працях з історії столиці Слобідської України. Розуміючи міський простір як такий, до якого належать матеріальні та функціональні зв'язки міста, тобто забудова, інфраструктура, економіка, повсякденні маршрути населення тощо, ми маємо зазначити про напрацювання в аналізованому напрямку, зроблені колективом авторів фундаментальної праці «Історія міста Харкова ХХ століття», у якій процеси та події початку ХХ ст. розглянуті в першому розділі за загальною редакцією В. В. Кравченка [5]. У монографії Д. М. Чорного «По лівий бік Дніпра» розвиток міської території, специфіку забудови Харкова подано в контексті інших

міст Лівобережжя України [17]. В обох роботах зацентровано передовсім на статистичних та економічних показниках, але водночас докладно схарактеризовані повсякденні практики, дозвілля, міський простір, розвиток інфраструктури тощо. Розвиток міста з погляду історії забудови докладно проаналізовано в роботі А. Ю. Лейбфрейда та Ю. Ю. Полякової «Харьков: от крепости до столицы» [10], «Каменной летописи» Б. А. Бондаренка [1] та краєзнавчих публікаціях [4, 7, 10]. Важливим складником міського простору є забудова міст в контексті мистецьких стилів, розглянутих у монографії В. Є. Ясієвича [18], присвяченій архітектурі в Україні на межі ХІХ та ХХ століть. Однак історія окремих вулиць і будинків Харкова поки що не була об'єктом самостійного наукового вивчення на відміну від Києва, Львова та інших міст.

З огляду на стан історіографії, мета нашого дослідження – спробувати з'ясувати, чому і як забудовували центр Харкова на прикладі Театрального провулка, реконструювати особливості забудови, зокрема наявність цілісного архітектурного ансамблю, специфіку інфраструктури провулка, визначити соціальне обличчя власників будинків у контексті модернізаційних перетворень ХІХ–ХХ ст.

Хронологічні межі дослідження охоплюють 1895–1918 рр. На нашу думку, цей період – окрема доба в розвитку міського простору Харкова, адже завдяки загальному економічному зростанню в місті виникають нові типи будівель та види діяльності/дозвілля, нові технічні можливості та інфраструктура, стрімко зростає кількість населення, відбуваються зміни в міському самоуправлінні.

Джерельну базу дослідження становить передусім комплекс оціночних листів домоволодінь по провулку Театральному, укладених у 1913–1915 рр. і збережених у фонді Р-1163 Державного архіву Харківської області [17, Р-1163, Оп. 2]. У кожному документі зазначено інформацію про власника, площу домоволодіння, розташування, плани споруд, докладний опис помешкань та обсяг отримуваного прибутку. Щоб визначити особливості просторового розташування досліджуваних об'єктів, інфраструктури провулка, забудови навколишніх вулиць, ми використали «Историко-справочный путеводитель. Харьков, его прошлое и настоящее» А. Н. Гусева [6], адресну книгу 1914 року [11], путівник по Харкову 1915 року [13], адрес-календарі та інші довідкові видання [7, 15, 16].

Міський простір – поняття не тільки фізичне, але й уявне. Його утворюють просторові відносини між різними акторами: мешканцями, будівлями, функціями, інфраструктурою, ідеями тощо. Отже, щоб розглянути особливості забудови й заселення Театрального провулка, ми маємо загалом схарактеризувати тогочасний Харків.

Кінець ХІХ – початок ХХ століття позначено стрімким розвитком міста, яке зміцнює свої позиції як адміністративний та економічний центр промислового Півдня Російської імперії. Щоб задовольнити місцеві потреби та потреби всього регіону, тут відкривають філії багатьох провідних банків країни. Поряд із Харківським університетом постають інші навчальні заклади, спроможні забезпечити потребу у спеціалістах для промисловості і торгівлі – Технологічний інститут, Комерційне училище. У місті стає більше іноземних фахівців. Усе це стимулює стрімке зростання попиту на житло. Протягом попередніх десятиліть у місті було накопичено багатий досвід у сфері домобудування та прибуткової експлуатації житла, коли квартири винаймали студенти та професори, державні чиновники і службовці громадських установ. Закономірно, що на початку ХХ століття виникає потреба у квартирах якісно нового типу – функціональних, технологічних (опалення, ліфт, під'єднання до водогону й каналізації) і водночас красивих, які задовольняли б заможну публіку.

На початку ХХ століття змінюється ставлення до архітекторів – тих, хто творить видимий образ міста. 1911 р. в Російській імперії ухвалено закон про авторське право, яке відтепер охороняло й витвори архітекторів. Докладно проаналізував цю новацію у книзі «Авторское право в архитектуре» знаний зодчий та теоретик містобудування, який працював у Харкові, М. Г. Диканський [2]. Згаданий закон фактично символізує «народження автора» в цьому мистецтві, адже раніше вважали: архітектура створює передусім функційні споруди,

тому їх не можна вважати окремим типом інтелектуальної власності на відміну від «справжніх» творів мистецтва – літератури, живопису, скульптури. Після 1911 р. в імперії хоча й залишилися відкритими, дискусивними багато питань, та все ж визнавали незаконним копіювати навіть окремі частини будівель, вносити правлення у проект без відома автора [2, с. 39, 41]. На нашу думку, зміну законодавства спричинили модернізаційні зрушення, що охопили провінційні міста країни початку ХХ ст. Зі зростанням фінансової спроможності індивідуальних замовників професія архітектора стала затребуваніша, тому виникло більше унікальних проектів, які можна вважати не тільки утилітарними, але й витворами мистецтва; паралельно частіше стали копіювати чужі ідеї, що провокувало конфлікти між споживачами та архітекторами. Зростання масового домобудівництва зумовлювало більшу небезпеку руйнування споруд через помилки, яких припускалися проєктанти, будівельники, замовники (у Харкові траплялися такі випадки). Тому намагання держави в нормувати всі аспекти будівництва нагадує нагальний і виправданий крок. «Батьки» Харкова відреагували на нові «виклики часу» спеціальною доповіддю в міську думу, обґрунтувавши необхідність створити спеціальний документ – «обов'язкові постанови» про будівництво для мешканців міста [3, с. 1, 3, 21]. Щільна забудова багатоповерхівками (а в ті часи як такі в Харкові вважали 4-5-поверхові будинки) висувала до архітекторів нові вимоги щодо дотримання правил забезпечення гігієнічності й затишності осель, зокрема шукати варіанти, щоб підвищити інсоляцію будинків [9, с. 18]. Так само раціоналістичною і водночас художньою потребою (і проблемою) стає вертикалізм споруд. За класицизму вважали, що міста потрібно сприймати як єдиний ансамбль. Розмаїття стильових ознак у межах еkleктики, а згодом модерну на початку ХХ ст. не вимагали такої єдності [9, с. 37].

Повсякденні потреби мешканців міста початку ХХ ст. задовольняла розвинута інфраструктура. В усіх районах Харкова в цей час виникають продовольчі та промтоварні крамниці, поряд з якими поставали спеціалізовані заклади торгівлі меблями, музичними інструментами, книгами, елітним одягом, ювелірними прикрасами, а також фотоательє тощо. Саме на початку ХХ ст. в місті активного розвитку набуває телефон, доступ індивідуальних споживачів до електроенергії. До сфери дозвілля належали не тільки різноманітні клуби та інтелектуальні гуртки, але й театр, кінематограф тощо. Попри проблеми з благоустроєм (не було водогону, каналізації) Харків був одним з найкращих у регіоні міст для життя, адже надавав максимальний доступ, щоб мешканці різних статків задовольняли всі потреби.

Тож цілком не випадково в 1910-і рр. у Харкові стає більше прибуткових будинків з квартирами на будь-який смак. Такі будинки, що їх створили найвідоміші харківські архітектори, стали справжньою окрасою міста. Саме прибуткові будинки сприяли остаточному оформленню стилю модерн, виявляючи індивідуальність замовника й автора. Будівництво багатоповерхових шедеврів потребувало достатньо місця, щоб дати можливість спостерігачам помітити всі його стильові особливості, адже 4-поверховий прибутковий будинок, прикрашений ліпниною, «загубиться», якщо стоятиме впритул до таких самих велетнів на вузькій вулиці. Зважаючи на те, що в Харкові було приблизно 30% площі, вільної для розвитку [3, с. 34], одним з таких сприятливих для забудови районів і був провулок Театральний.

Найбільшою поряд із Театральним провулком була вулиця Пушкінська (раніше – Німецька), одна з найстаріших у місті. На початку ХХ ст. в районі Театрального провулка вона була доволі щільно забудована, хоча тут і далі зводили нові споруди, наприклад, 1907 р. прибутковий будинок у стилі модерн архітектора А. М. Гінзбурга. Якщо порівняти мапу Харкова 1872 р. [16, с. 548] та мапу 1914 р. [13, с. 130], добре помітно, що протягом сорока років в районі Технологічного інституту виникло кілька нових вулиць (Технологічна, Максиміліанівська, Каплунівська та інші). Найближчу до Театрального провулка Театральну площу прикрашали не тільки театр, але й пам'ятник О. С. Пушкіну, Державний банк, лютеранська церква. Цей район вважали за найкращий щодо санітарно-гігієнічного стану й

найдорожчий у місті, де «преобладают солидные постройки и много особняков более зажиточных людей» [13, с. 52].

Провулок Театральний брав початок від Театральної площі та спускався вниз до річки. Він був досить короткий, завдовжки 200 метрів [14, с. 312]. У списках вулиць його починають згадувати з 1869 р., а 1873 р. його названо як межу поліцейської дільниці [14, с. 312; 15, с. 429]. До початку ХХ століття провулок повільно забудовували, найімовірніше, все через дуже незручний рельєф. Принаймні згадок про розташування тут суцільної забудови немає ні в путівниках тих часів, ні в дослідженнях сучасних краєзнавців. З іншого боку, як ми вже згадували, цей район визнавали за престижний. По вулиці Пушкінській 1910 р. проклали трамвайну лінію; лише 10 хвилин повільної ходи відділяли його від Миколаївської площі, адміністративного й ділового центру Харкова. Отже, практично незабудована ділянка з таким зручним розташуванням і єдиним мінусом – рельєфом, не могла не приваблювати інвесторів.

В архівних справах збережено документи щодо 11 з 12 будинків Театрального провулка. Справу щодо Театрального, 3 зараз реставрують. Найімовірніше, на сучасній мапі – це прибутковий будинок за проектом архітектора М. Г. Диканського по Театральному, 5. Усі будинки, крім прибуткових будинків № 3 та № 4 (тепер це № 5 та № 6), були 1-2 поверхові. У Додатку 1 «Домоволодіння Театрального провулка (1895-1918 рр.)» ми систематизували у вигляді таблиці інформацію, наведену в оціночних листах. Далі у статті аналізуватимемо дані, які ми узагальнили в Додатку 1, а посилання на архівні справи робитимемо лише в тих випадках, коли вони містять додаткову важливу інформацію, не подану в таблиці.

Найбільше – 14 споруд, серед яких два 2-поверхові будинки, 4 кам'яні флігелі, а також сараї та служби – було під номером 1. Домоволодіння № 4 становило 4-поверховий будинок, у якому було 15 квартир, серед них 3-, 5-, 6-, 8-кімнатні. За адресою Театральний, 5 були розташовані 1-, 3-, 4-, 5-, 7-, 8-кімнатні квартири у 2-поверховому кам'яному будинку та флігелях. № 6 на провулку займав 1,5-поверховий мурований будинок; під № 10 позначено два будинки та два сараї. Наступний будинок № 13 був також 2-поверховий, кам'яний. У домоволодінні № 14 було одразу три муровані 2-поверхові будинки та один дерев'яний сарай. 2% від всієї площі цього домоволодіння займали нежитлові приміщення, у яких торгували молоком. На території домоволодіння № 15 розташували мурований двоповерховий дім, два одноповерхові кам'яні флігелі та три сараї – усього 5 квартир, дві з яких зазвичай займав персонал (домогосподарка та двірник). Отже, на Театральному провулку переважала кам'яна двоповерхова забудова. Дерев'яними були споруди тільки деяких службових приміщень. На цьому тлі вирізняється лише 4-поверховий будинок за адресою Театральний, 4, нереставровані залишки якого є дотепер і їх неформально називають «Дах світу» (сучасна адреса – Театральний, 6).

З архівних справ постає дуже строкатою картина щодо наявності вигід у будинках і домоволодіннях Театрального провулка. Так, домоволодіння № 1 та № 9 опалювали голландські пічки; будинки № 1 та № 5 під'єднані до водогону та каналізації; у будівлі № 4, під'єднаній до водогону, було централізоване водне опалення, а в будинку за адресою Театральний, 6 – електричне освітлення, пічне опалення, але не було каналізації й водогону. Також не було водогону й каналізації в будинку № 9. Отже, навіть у районі, наближеному до центру губернського міста, мешканці були забезпечені вигодами на низькому рівні. Вигоди були доступні лише окремим мешканцям, а власники будинків, очевидно, не мали підстав збільшувати орендну плату, що впливало на прибутковість їхнього майна.

Архівні документи свідчать, що в будинках по Театральному провулку були розташовані нежитлові приміщення: синагога, молочна торгівля, приватна клініка, кілька складів, перукарня, пекарня, м'ясний магазин. Ці заклади забезпечували повсякденні потреби мешканців у продуктах щоденного споживання, лікарській допомозі, послугах перукаря. Зважаючи на те, що пекарню та м'ясну крамницю розташували на території одного

домоволодіння, де були окремі склади, можна припустити, що його власник запланував розмістити інфраструктурні об'єкти. Наявність синагоги дає змогу припустити, що частина мешканців будинків належала до юдеїв, а також про існування тісного зв'язку провулка з єврейським кварталом, розташованим неподалік [8, с. 56].

Про поглиблені модернізаційні перетворення в Харкові свідчить специфіка соціального та статевого складу власників нерухомого майна Театрального провулка. Зокрема, серед 20 осіб вісім (40 %) – люди, у яких не визначено належність до певної соціальної групи. І це, вважаємо, відбиває той факт, що серед мешканців великого міста станова належність втрачала статусність. Найімовірніше, укладачі оціночних листів і самі власники не зважали на цей аспект. Шість власників (30 %) належали до чиновників або дворянського стану, що відповідало специфіці Харкова як великого адміністративного центру. Крім того, володіли нерухомим майном «жінка австрійського підданого», купець, двоє міщан і двоє селян. Такий «розклад сил» дуже контрастує із 1860 рр., коли серед отримувачів дозволів на будівництво наявна чітка станова «визначеність»: 29 купців (майже 50 %), по 15 (25%) припадало на міщан та дворян [17, Ф. 4, оп. 13]. Іншим явищем модерного характеру було те, що серед власників семи будинків провулка зазначено 10 жінок (половина від загальної кількості осіб).

Усі домоволодіння здавалися в оренду. На жаль, архівні документи не дають змогу точно визначити, чи усі власники будинків проживали в них, чи лише здавали їх в оренду в 1895–1918 рр. Принаймні в довіднику «Весь Харьков» як домашню адресу всіх осіб станом на 1914 рік зазначено відповідні будинки на Театральному провулку [12, с. 279]. Після 1914 р., як свідчать архівні документи, деякі будинки змінили власників. Цей процес відбувся по різному: домоволодіння № 1 отримало нову власницю згідно із заповітом; будинки № 4, № 6 та № 9 продали в 1916 та 1917 роках. Будинок № 13 в 1917–1918 рр. змінював своїх власників чотири рази, причому один з останніх власників, Пржедржемирский, проживав на цьому провулку й після революції, працював на борошномельному виробництві, брав участь у зібраннях мешканців щодо ремонту місцевих будівель вже за радянської влади. У документах немає згадок про етнічне походження власників будинків, а вказівка на австрійське підданство чоловіка однієї з власниць не дає підстав робити будь-які припущення. Ми вважаємо, що реконструювати національну або етнічну належність власників будинків Театрального провулка за прізвищами не варто.

Який відсоток мешканців Театрального провулка заробляв на оренді? У довіднику «Весь Харьков» станом на 1914 р. згадано 15 осіб, проте прізвищ чотирьох немає в оціночних листах, тому можемо припускати, що щонайменше 2/3 місцевих власників/мешканців заробляли на оренді [12, с. 279]. Найцікавіше, що доктор Бурак проживав на провулку Театральному, 3, а свою клініку відкрив поряд, на Театральному 5 [10, с. 279]. Власники отримували досить великі прибутки з оренди: 1915 р. вона коливалася від 905 до 7 370 руб. У 1895–1915 рр. прибуток власників майна по Театральному провулку, 9 зріс в 1,4 раза, по Театральному, 13 – в 1,7 раза. Відомо, що власність у Харкові переоцінювали двічі: наприкінці XIX ст. та в 1915-1916 рр. За цей час ціни на квартири в Харкові зросли. Однак, найімовірніше, прибутки власників залежали від кількості орендарів та поліпшення/погіршення житлових умов в конкретному будинку, адже в деяких випадках вони стали менші.

Щодо архітектури провулок Театральний був типовий для Харкова. Будинки на ньому переважно зводили в лінію, але певного ансамблю не створили. Споруда № 4 взагалі стояла набагато далі від червоної лінії, що, найімовірніше, диктував архітектурний задум. На жаль, зараз складно точно реконструювати стилі цих будинків, які за останні 100 років пережили руйнацію й реконструкцію. На щастя, первинний вигляд зберіг будинок № 6 (на початку XX століття – № 4), архітектора якого, Л. К. Тервена, зовсім не знає більшість сучасних харків'ян. Цей будинок створено у стилі модерн, оздоблено рослинним орнаментом і головами в античному стилі. Напроти нього розташовано пам'ятку так званої «кирпичної»

архітектури, коли споруду прикрашають цегляними візерунками. Грунтуючись на документах і планах провулка з оціночних листів, вважаємо: тут не варто шукати не тільки єдиного стилю, але й взагалі якоїсь червоної лінії чи намагання зберегти логіку забудови. Будівлі розкидані хаотично.

Отже, центральну частину Харкова на початку ХХ ст. забудовували переважно мурованими спорудами, що відповідало як можливостям міста, так і головним тенденціям доби щодо забудови міських просторів. Провулок Театральний не був винятком із правил. Навпаки, навіть незручний рельєф не заважав активній забудові, коли йшлося про престижний район. Архітектори не намагалися створити архітектурний ансамбль, пристосовуючись під індивідуальні замовлення власників земельних ділянок. Так само неоднаково забезпечували будинки вигодами. Його жителям були доступні магазини з товарами повсякденного вжитку, послуги перукаря, а поряд по вулиці Пушкінській курсував трамвай. Становий склад власників будинків, динаміка їхніх змін, отримувані прибутки свідчать, що вони були типові для процесів модернізаційного періоду й дають змогу реконструювати особливості повсякденного життя городян, простежити тенденції розвитку міського простору, притаманні місту саме на початку ХХ століття.

Література

1. Бондаренко Б. А. Каменная летопись. Архитектурные памятники Харьковщины. – Харьков : Прапор, 1972. – 124 с.
2. Диканский М. Г. Авторское право в архитектуре. – Петроград, 1916. – 79 с.
3. Доклад Харьковской городской управы в Городскую думу по вопросу об издании обязательных постановлений по строительной части для жителей города Харькова. – Х., 1911. – 78 с.
4. Дьяченко Н. Т. Улицы и площади Харькова. Издание 3-е, переработанное и дополненное. – Харьков : Прапор, 1974. – 320 с.
5. Історія міста Харкова ХХ століття / О. Н. Ярмиш, С. І. Посохов, А. І. Епштейн та ін. – Харків : Фоліо; Золоті сторінки, 2004. – 686 с.
6. Історико-довідковий путівник. Харків, його минуле та сьогодення. В малюнках та описах (репринтне видання). – Х. : Видавництво САГА, 2010. – 274 с.
7. Иллюстрированный путеводитель Екатеринослав и Харьков. – Х., 1905. – 148 с.
8. Котляр Е. Еврейский Харьков. Путеводитель по истории, культуре и местам памяти. – Харьков, 2011. – 172 с.
9. Крастиныш Я. Стиль модерн в архитектуре Риги. – Стройиздат, 1988. – 272 с.
10. Лейбфрейд А. Ю., Полякова Ю. Ю. Харьков. От крепости до столицы: Заметки о старом городе. – Харьков: Фолио, 2008. – 335 с.
11. Можейко И. Ю. Харьков: пульс прошлого : исторические очерки. – Харків : САГА, 2012. – 367 с.
12. Справочная книга “Весь Харьков” на 1914. – Харьков: Т-во Печатного и издательского дела, Петровский переулок, 19, 1913. – 329 с.
13. Харьков. Путеводитель для туристов и экскурсантов. – Харьков, 1914. – 143 с.
14. Харьков: справочник по названиям: 7000 улиц, площадей, скверов, районов... / Сост. Е. Н. Дмитриева, Е. В. Дьякова, Н. М. Харченко; под общей редакцией С. М. Куделко. – Харьков : “Издательство САГА”, 2011. – 432 с.
15. Харьковский календарь на 1873 год./ Издание Харьковского губернского статистического комитета, год первый, 1872. – 560 с.
16. Харьковский календарь на 1872 год. С планом города Харькова. / Сост. А. Пovyсоцкий. – Харьков : Типография и литография К. Счасни, 1871. – 474 с.
17. Чорний Д. М. По лівий бік Дніпра: проблеми модернізації міст України (кінець ХІХ – початок ХХ ст.). – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. – 304 с.

18. Ясевич В. Е. Архитектура Украины на рубеже XIX–XX в. – К. : Будивельник, 1988. – 184 с.

19. Державний архів Харківської області.

Додаток 1. Домоволодіння Театрального провулка (1895–1918 рр.).

№	Адреса	Власники	Споруди на ділянці	Площа, кв. саж.	Прибуток
1.	Театральний, 1 (на розі з вул. Пушкінською).	1914 р. – Лизавета Миколаївна Неронова; 1915 р. – жінка дійсного статського радника, співвласники брати Курчанинови.	- 2 двоповерхові муровані будинки. - 1 кам'яний одноповерховий будинок. - 1 двоповерховий кам'яний флігель, - 2 одноповерхові флігелі. - 4 одноповерхові дерев'яні флігелі. - 1 кам'яний сарай. - 1 дерев'яний сарай. - 2 дерев'яні двірницькі.	-	Відомостей немає.
2.	Театральний, 4	1910 р. – дружина австрійського підданого Олена Іванівна Грайль. 1916 р. – Кашинер Абрам Леонтійович (без соціального статусу)	- 1 двоповерховий кам'яний будинок - 1 одноповерховий флігель (не вказано матеріал) - 1 одноповерховий кам'яний флігель - 1 дерев'яний сарай	258,07	1912 р. – 8 270 руб. 1915 р. – 7 370 руб.
3.	Театральний, 5 У цьому будинку також розташовано клініку доктора Бурака.	1899 р. – за вдовою купця Естер-Гени Абрамовною Шефтиль.	- 2 двоповерхові кам'яні будинки - 1 двоповерховий кам'яний флігель - 2 кам'яні сараї - 1 лідниця - 2 одноповерховий кам'яний флігель - 1 дерев'яний сарай.	362	1895 р. – 1 850 руб. 1915 р. – 3 245 руб.
4.	Театральний, 6	1910 – дворянка Соломія Івановна Аргамасова 1917 – міщанка Літцанська Т. О.	- 2 кам'яні будинки 1,5 поверхи - будинок з сараєм - ?	385,41	1903 р. — 1 250 руб. 1915 р. – 1 295 руб.
5.	Театральний, 7 У цьому будинку, крім квартир, були склади, пекарня,	1909 – жінка статського радника Олімпіада Іванівна Воскресенська 1917 – Доррер Ольга Володимирівна (не	- 1 змішаний будинок 1,5 поверхи - 2 одноповерхові кам'яні будинки - 1 двоповерховий кам'яний будинок	464	1895 р. – 1 260 руб. 1915 р. – 2 760 руб.

	м'ясна крамниця.	вказано соціальний статус)	- склад - 1 змішаний будинок 1-та 2-поверховий - двірницька - 4 одноповерхові дерев'яні сараї		
6.	Театральний, 9	1900 – міщанин Олексій Єгорович Кокін 1916 – селяни Іван Георгійович Зубков, Пилип Семенович Шамрай.	- 1 кам'яний двоповерховий дім - 1 двоповерховий кам'яний сарай - 1 дерев'яний сарай	155	1895 р. — 1 280 руб. 1915 р. – 1 800 руб.
7.	Театральний, 10	1914 – Антоніна Василівна Широпаєва (не вказано соціальний статус)	- 1 двоповерховий змішаний будинок - 1 1,5-поверховий кам'яний будинок - 2 дерев'яні сараї	-	1916 р. – 545 руб.
8.	Театральний, 13	1908 – дворянин Тичинський Пйотр-Альфред Сигізмунд та його жінка Марія Ілларіонівна. Січень 1917 – неповнолітня селянка Архипова М. Г. Квітень 1917 – Халевський А. Г. грудень 1917 – Пржедржемирский серпень 1918 р. – аптекарський помічник Гертенштейн	- 1 двоповерховий кам'яний будинок - 1 змішаний одноповерховий сарай	100,42	1895 р. - 520 руб. 1915 р. – 905 руб.
9.	Театральний, 14 У цьому будинку також були синагога, торгівля молоком	1899 р. – колежський радник Леонід Порфірович Колупаєв	- 2 двоповерхові кам'яні будинки - 1 двоповерховий змішаний будинок - 1 одноповерховий дерев'яний сарай	-	-
10.	Театральний, 15	1898 – статський радник Іпполіт Іпполітович Скіндер	- 1 двоповерховий кам'яний дім - 2 одноповерхові кам'яні флігелі - 3 одноповерхові дерев'яні сараї	169,59	1901 р. – 885 руб. 1915 р. – 710 руб.

Укладено за: ДАХО. –Р. 1163. – Оп. 2. – Спр. 3180, 4059, 4019, 4070, 4071, 3190, 4136, 1217, 2639, 4137.